



UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Nicolaes de Clerck | Boeckvercooper ende constdrucker

Boek en prent bij de Delftse uitgever Nicolaes de Clerck (ca. 1599-1623)

Schrier, I.

Publication date

2019

Document Version

Other version

License

Other

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Schrier, I. (2019). *Nicolaes de Clerck | Boeckvercooper ende constdrucker: Boek en prent bij de Delftse uitgever Nicolaes de Clerck (ca. 1599-1623)*.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Bijlage 7: Lijst van uitgegeven prenten

Deze bijlage beschrijft de prenten in het fonds van Nicolaes de Clerck. Voor de portretten uit hoofdstuk 4 en hoofdstuk 8 zie bijlage 4. Voor de 'caerte' met de stamboom van Nassau en de wapenfeiten van Maurits die Nicolaes de Clerck in 1600-1601 uitgaf in samenwerking met Pieter van der Dycke en Henrick van Haestens zie bijlage 6.

Inhoud

- A. Nieuwe uitgaven
- B. Heruitgaven
- C. Titelprenten en overige boekillustraties
- D. Ongeïdentificeerde prenten

*De beschrijvingen volgen (*New*) *Hollstein Dutch and Flemish Etchings, Engravings and Woodcuts, ca. 1400-1700*, indien mogelijk verbeterd en aangevuld.

*Binnen elke categorie zijn de prenten geordend op prentmaker en dan thema.

*Series worden als geheel opgenomen. De afzonderlijke prenten in een serie worden alleen beschreven wanneer er verschillende staten van de betreffende prent te onderscheiden zijn.

*Voor alle bewaarplaatsen van de genoemde prenten en staten verwijs ik naar de *Hollstein*. Ik noem slechts enkele locaties, vooral van de uitgaven van Nicolaes de Clerck, en van prenten en staten die niet in de *Hollstein* zijn opgenomen.

*Niet van alle prenten zijn afdrucken bekend met de uitgeversnaam van Nicolaes de Clerck. De prenten waarvan niet zeker is of De Clerck ze heeft uitgegeven, zijn gemarkeerd met een #. Ze worden als mogelijke uitgaven van De Clerck besproken in hoofdstuk 5 en 6.

*Voor de gebruikte afkortingen van de boeken zie bijlage 2 en 3.

A. Nieuwe uitgaven

#A1. Anoniem

Tien geboden. Vrije kopie naar de prent van Maria en Hans Strick. Gravure, plaat 304 x 199 mm.

I: Onbekend (afgeleid van de tweede staat).

II: *Broer Jansen Hage*. Kopenhagen, Statens Museum for Kunst (Kgl. Kobberstiksamling): 416,3.

Mogelijk de prent die hoort bij de koperplaat die op de veiling van De Clercks platen in juni 1626 werd verkocht aan Broer Jansz van Den Haag. Broer Jansz betaalde 10 gulden voor 'drye plaetiens een blompot, een tyen geboden, een keucken'. Van der Waals 2006, pp 89-90, afb. 38. Vergelijk *Hollstein Dutch*, H. Strick, nr 1.

#A2. Anoniem

Vijf Zintuigen (gedrukt van twee platen). Kopie naar de prenten van Adriaen Collaert naar Maarten de Vos. Ets, plaat 315 x 845 mm. In de ondermarge vijf regels tekst in het Latijn - overgenomen van de prenten van Collaert - en vijftien bijbelcitaten in het Nederlands.

I: *Petrus Kaerius excudit*. Parijs, Bibliothèque Nationale: Te-1-folio.

II: *CIVisscher excudit*. Kopenhagen, Statens Museum for Kunst: GB 1029-1030.

Mogelijk de prenten die horen bij de koperplaten die in 1624 werden verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan hun dochter Sara de Clerck als 'vijff sinnen van twee bladen' (zie bijlage 1).

Vergelijk ook de tweehonderd exemplaren van 'de vijff sinnen 2 fol. à 6 st. 't stuk' in de boedelinventaris van Pieter van der Keere van 1623 (Amsterdam, SA: toegang 5075, inv. 713, 16 juni 1623; Kleerkooper & Van Stockum 1914-1916, p. 1207); de 'twee platen van de vijff zinnen' in de inventaris van Joannes van Doetecum de Jongere van 1608 (Rotterdam, SA: toegang 16, inv. 383, 23 jan. 1608; *New Hollstein Dutch*, Van Doetecum, dl 1, p xli) en de 'vijff zinnen twee platen' ter waarde van 5 gulden in de inventaris van Rombout van den Hoeye van 1662 (Amsterdam, SA: toegang 5075, inv. 1970A, 2 dec. 1662; Van der Waals 2006, bijlage 1, p. 200, 1e kolom). *Hollstein Dutch*, A. Collaert, nrs 1372-1376 copy; *Hollstein Dutch*, M. de Vos, nrs 1496-1500 copy.

A3. Anoniem

Portret van Frederik Hendrik [na 1610, mogelijk na 1616]. Kopie naar de prent van Jacob Matham naar het schilderij van Michiel van Mierevelt. Gravure, plaat 406 x 290 mm. *N. de Clerck exc.* In de ondermarge drie regels tekst in het Nederlands. Amsterdam, Nederlands Scheepvaartmuseum:

A.2002(06). Op de veiling van De Clercks koperplaten in 1626 betaalde Jan III van Waesberge 15 gulden en 15 stuivers voor 'twee plaetiens vande prinsen van Orange Maurits ende Henrick' (zie bijlage 1). Vergelijk New Hollstein Dutch, Jacob Matham, nr 240.

*Mogelijk als pendant van D5: Portret van Maurits van Nassau.

#A4-5. Anoniem

Voor- en zijaanzicht van het praalgraf van Willem van Oranje (2 prenten) [1620-1622].

Naar het ontwerp en de tekeningen van Hendrick de Keyser. Op beide prenten in cartouche acht versregels in het Nederlands van Joost van den Vondel.

Voor-aanzicht, gravure, plaat 532 x 373 mm.

I: *Henrick de Caeser, Inventor // E.H.M. Stat: Cum Privil, // Pieter de Caeser, Excudebat, 1622.*

Amsterdam, UB: Port. Vondel 7-36 en Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-79.488.

II: *C.J. Visscher Excudebat, 1626.* Amsterdam, UB: Port. Vondel 7-37; Kopenhagen, Statens Museum for Kunst: 379.63 en Rotterdam, Atlas van Stolk: 825/1 (handgekleurd).

Zijaanzicht, gravure, plaat 527 x 475 mm.

I: *Henrick de Caeser, Inven, // E.H.M. Stat: Cum privil, 1622 // Pitter de Caeser, Excude.*

Amsterdam, UB: Port. Vondel 7-37 en Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-79.489.

II: *E.M.H. Stat: cum Privil, 1626 // C.J. Visscher Excude.* Kopenhagen, Statens Museum for Kunst: 379.62 en Rotterdam, Atlas van Stolk: 825/2 (handgekleurd).

De Staten-Generaal verleenden op 7 januari 1620 aan Nicolaes de Clerck een privilege van zeven jaar om 'met consent van Meester Hendrick de Keyser alleene te snyden in copere platen, naer het patroon ende teyckeninge van den selven mr Hendrick de Supulture van wylen den heere prince van Orangien hoochloffelycker gedachtenissen in dese Vereenichde Nederlanden'. Op de veiling van De Clercks koperplaten in 1626 betaalde Claes Jansz Visscher 30 gulden voor 'twee copere platen vande sepulture vande Prince van Orangen' (zie bijlage 1). Vergelijk ook de '9 Sepultuyren van de Prins 2 fol. à 10 st.' in de boedelinventaris van Pieter van der Keere (Amsterdam, SA: toegang 5075, inv. 713, 16 juni 1623; Kleerkooper & Van Stockum 1914-1916, p. 1207). AvS 825; FM 896; FM-p 77a, 78b, 79c; Fuhring 2004, nrs 8439-8440 en Vondel/Sterck 1927-1940, dl 2, pp 412-413, 846.

A6. Baudous, Robert Willemsz

Een haven met schepen, in de lucht de vallende Icarus. Gravure, plaat 325 x 461 mm. Gesigneerd *R.D. Boudous. fc.* en met de uitgeversnaam *N. de Clerck ex.* In de ondermarge twee versregels in het Latijn en vier versregels in het Nederlands.

I: Zoals beschreven. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-1991-25 en Amsterdam, Nederlands Scheepvaartmuseum: A.0145(121)3.

II: *CIVisscher excu.* Kopenhagen, Statens Museum for Kunst: GB 1466.

De koperplaat werd in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan hun dochter Sara de Clerck als 'schepen van Icarus' (zie bijlage 1). Hollstein Dutch, R. de Baudous, nr 79.

A7. Burg, Frans van der

Vertumnus en Pomona [ca. 1620-1623]. Naar een schilderij van Abraham Janssen van Nuyssen.

Gravure, plaat 392 x 287 mm. Gesigneerd *Abraham Janssen pinxit* en *Fr. van der Burg sculpsit* en met de uitgeversnaam *N. de Clerck exc.* In de ondermarge zes versregels in het Latijn. Brussel, Koninklijke Bibliotheek: S I 9275; Dresden, Kupferstichkabinett der Staatliche Kunstsammlungen: A 54603 en A 51698. De koperplaat werd in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan hun dochter Sara de Clerck als 'Pomona' (bijlage 1). Hollstein Dutch, F. v.d. Burg, nr 1; Hollstein Dutch, A.J. van Nuyssen, nr 1; Vander Auwera 2003, pp 528-531 en cat. nr 51.

A8. Delff, Willem Jacobsz

Twaalf artikelen des Geloofs: *Symbolum Apost.* Gravure, plaat 492 x 368 mm. Gesigneerd *WDelphus Fecit* en met de uitgeversnaam *N: de Clerck Excudebat.*

I: Zoals beschreven (afgeleid van de tweede staat).

II: *N: de Visscher Excudebat.* Kunstsammlungen der Veste Coburg: VIII,41,49.

De koperplaat werd in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan hun dochter Sara de Clerck als de 'twaelff articulen des ghelooffs' (bijlage 1). Wellicht Hollstein Dutch, W. Delff, nr 101a.

A9. Delff, Willem Jacobsz

Portret van de predikant Arnold Cornelisz Crusius, 1610. Naar een schilderij van Michiel van Mierevelt. Gravure, plaat 213 x 142 mm. Gesigneerd *Ex pictura M.I. Mierevelt* en *W.I. Delff Sculpsit* en met de uitgeversnaam *N. de Clerck exc.* In de ondermarge zes versregels in het Latijn: *En vestrum Arnoldum...Ille, scqui.*

I: Proefdruk zonder tekst. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-BI-6857.

II: Zoals beschreven. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-BI-6858.

III: Met zes extra versregels in het Nederlands, gedrukt van een zelfstandige koperplaat (44 x 142 mm): *Arnoldus hebt ghij...tot God te keeren.* Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-BI-6859; Delft, SA (Collectie Beeld en Geluid): 6784 en Leiden, UB: PK-P-101.701.

IV: De koperplaat aan de onderkant ingekort, met verlies van de zes versregels in het Latijn. Een nieuw onderschrift toegevoegd, gedrukt van een zelfstandige koperplaat (80 x 140 mm): *Hic est...pietate fidem. / Dit is hij...als in t'geloove vast.* Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-BI-6860; Delft, SA (Collectie Beeld en Geluid): 74563.

V: *Visscher excu.* Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-1907-3058.

VI: De uitgeversnaam van Visscher verwijderd. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-1888-A-13418.

De koperplaat werd mogelijk aan Claes Jansz Visscher verkocht op de veiling van De Clercks platen in 1626 als één van de 'twee tronien' (zie bijlage 1). Hollstein Dutch, W. Delff, nr 22; Franken 1872, nr 22; FM-p 1132a en 1132b.

#A10. Dolendo, Bartholomeus

Spaanse Armada: *Classis Hispanica celeberrima quae anno celeberrimo MDLXXXVIII inter Galliam Britanniamq. venit & peryt.* [na 1602, in of vóór 1608]. Toegeschreven aan Bartholomeus Dolendo.

Gravure, plaat 385 x 510 mm. In de ondermarge vier versregels in het Latijn van *H. Grotius.*

I: Zoals beschreven. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-80.067.

II: *CIVisscher excu.* Rotterdam, Maritiem Museum: P1623.

Mogelijk de prent die hoort bij de koperplaat die in 1624 werd verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan hun dochter Sara de Clerck als 'de spaense vloot'. Twaalf afdrucken van deze prent worden genoemd in de in 1608 opgestelde inventaris van Joannes van Doetecum de Jongere: 'twaelf Spaenschen vlooten van een vel De Clerck' (Rotterdam, SA: toegang 16, inv. 383, 23 jan. 1608; New Hollstein Dutch, Van Doetecum, dl 1, p. xlv). FM 976; Eijffinger 1978, pp 164, 195; Bos & De Haag 1996, p. 23, nr 10.

A11-A12. Gheyn III, Jacques de

Twee apostelen: *S. Petrus* en *S. Paulus* (2 prenten) [ca. 1618]. Gesigneerd *IDGI* (in monogram). In de ondermarge twee regels tekst in het Latijn van *OH* (Otto Heurnius?).

S. Petrus, ets en droge naald, plaat 287 x 189 mm.

I: Proefdruk voor de Latijnse tekst.

II: *N. de Clerc exc.* Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-100.051.

III: Een tweede uitgeversnaam toegevoegd *Hh* [Hendrick Hondius].

S. Paulus, ets en droge naald, plaat 301 x 195 mm

I: Zoals beschreven.

II: *N. de Clerc exc.* Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-1879-A-3618.

III: Een tweede uitgeversnaam toegevoegd *Hh* [Hendrick Hondius].

De koperplaten werden in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan Gijsbrecht Heussen als 'petrus met een paulus [...] by de Geijn' (zie bijlage 1). Hollstein Dutch, J. de Gheyn III, nrs 20-21; New Hollstein Dutch, J. de Gheyn III, nrs 1-2; Orenstein 1996, nrs 409-410.

#A13. Gheyn III, Jacques de

St. Mattheus: *S. Matthaeus Evangelista*, 1617. Ets, plaat 178 x 140 mm. Gesigneerd *IDGI* (in monogram) en gedateerd *M.DC.XVII*. Genummerd 1. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-1962-334. Hollstein Dutch, J. de Gheyn III, nr 3.

A14-A21. Gheyn III, Jacques de

Zeven wijzen van Griekenland: *Septem Sapientum Graeciae icones* (titel en 7 prenten), 1616. Ets, plaat 294-310 x 187-192 mm. De prenten gesigneerd *IDGI. F. 1616* (IDIG in monogram) en op de titelprent de uitgeversnaam *N. de Clerc exc. Delff*. In de ondermarge van dezelfde titelprent een opdracht aan Jacques de Gheyn II. De teksten in de ondermarge van de prenten zijn overgenomen uit de *Septem Sapientum Sententiae* van Decimus Magnus Ausonius. Genummerd 1-7.

Titelprent, ets, plaat 310 x 188 mm.

I: De titel luidt *Septem Sapientes Graecia icones*. Zonder dedicatie en uitgeversnaam.

II: Zoals beschreven. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-100.052.

III: *Hh exc* [Hendrick Hondius] en *MDCXXVII*.

(nr 7) *Cleobulus Lindius*, ets, plaat 294 x 189 mm.

I: Proefdruk, zonder de inscripties.

II: Zoals beschreven.

De koperplaten werden in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan Gijsbrecht Heussen als de 'seven wijzen van Gryeckeland [...] by de Geijn' (zie bijlage 1). Hollstein Dutch, J. de Gheyn III, nrs 10-17; New Hollstein Dutch, J. de Gheyn III, nrs 4-11; Orenstein 1996, nrs 411-418.

A22. Gheyn III, Jacques de

Laocoöngroep: *Laocoon*, 1619. Ets, plaat 398 x 278 mm. Gesigneerd *IDIGheyn. Fe.* (IDIG in monogram) en met de uitgeversnaam *N. de Clerc exc.* In de ondermarge een opdracht aan Noël Caron, ambassadeur in Londen, juni 1619.

I: Proefdruk zonder de dedicatie, maar met de titel.

II: Zoals beschreven. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-100.072.

III: *Hondius exc. 1631*.

De koperplaat werd in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan hun dochter Sara de Clerck als de 'den laocoon byde gheyn' (zie bijlage 1). Hollstein Dutch, J. de Gheyn III, nr 18; New Hollstein Dutch, J. de Gheyn III, nr 16; Orenstein 1996, nr 419.

A23. Gheyn III, Jacques de

Fortuna presenteert de hoorn des overvloeds aan Hercules: *Vertu Mesure du Bon-heur*, 1617.

Ets, plaat 224 x 212 mm. Gesigneerd *IDGI* (in monogram).

I: Zoals beschreven. Rotterdam, Museum Boijmans van Beuningen: L 1976/58.

II: *Hh* [Hendrick Hondius]. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-100.054.

De koperplaat werd in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan Gijsbrecht Heussen als 'hercules [...] by de Geijn' (zie bijlage 1). Hollstein Dutch, J. de Gheyn III, nr 19; New Hollstein Dutch, J. de Gheyn III, nr 17; Orenstein 1996, nr 420.

A24. Gheyn III, Jacques de

Slapende Mars [ca. 1618]. Ets, plaat 398 x 278 mm. Gesigneerd *IDGI* (in monogram). In de ondermarge twee versregels in het Latijn van *OH* (Otto Heurnius?).

I: Zoals beschreven.

II: *N. de Clerck exc.* Dresden, Kupferstichkabinett der Staatliche Kunstsammlungen: A 34279.

III: Een tweede uitgeversnaam toegevoegd *Hh* [Hendrick Hondius]. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-1878-A-927.

De koperplaat werd in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan Gijsbrecht Heussen als 'den slaper mars [...] by the Geijn' (zie bijlage 1). Hollstein Dutch, J. de Gheyn III, nr 22; New Hollstein Dutch, J. de Gheyn III, nr 18; Orenstein 1996, nr 421.

A25. Gheyn III, Jacques de

Triton blazend op een schelp [ca. 1618]. Ets, plaat 200 x 168 mm. Gesigneerd *IDGI* (in monogram).

I: Zoals beschreven. Kunstsammlungen der Veste Coburg: VII,82,8 en Wenen, Graphische Sammlung Albertina: DG69302.

II: *Hh exc.* [Hendrick Hondius]. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-1878-A-925.

De koperplaat werd in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan Gijsbrecht Heussen als 'een tryton [...] by the Geijn' (zie bijlage 1). Hollstein Dutch, J. de Gheyn III, nr 23; New Hollstein Dutch, J. de Gheyn III, nr 19; Orenstein 1996, nr 422.

A26. Gheyn III, Jacques de

Slaap [1617-1620]. Ets, plaat 225 x 170 mm. Gesigneerd *IDGI* (in monogram). In de ondermarge vier regels tekst in het Frans.

I: Zoals beschreven. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-1878-A-928.

II: *Hh.* [Hendrick Hondius].

De koperplaat werd in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan Gijsbrecht Heussen als 'de slaep [...] by the Geijn' (zie bijlage 1). Hollstein Dutch, J. de Gheyn III, nr 24; New Hollstein Dutch, J. de Gheyn III, nr 20; Orenstein 1996, nr 423.

#A27. Gheyn III, Jacques de

Biddend ouder echtbaar: Vreedzamig Paer [ca. 1618]. Naar ontwerp van Jacques de Gheyn II. Ets, plaat 203 x 152 mm. Gesigneerd *IDG, in.* (*IDG* in monogram). In de ondermarge twee versregels in het Nederlands.

I: Zonder de tekst in de ondermarge.

II: Zoals beschreven. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-1878-A-924.

Hollstein Dutch, J. de Gheyn III, nr 21.

A28. Gheyn III, Jacques de

Een uil voor een spiegel: Nosce Teipsum / Kent u Selven [ca. 1615]. Toegeschreven aan Jacques de Gheyn III. Gravure, plaat 402 x 254 mm. Met de uitgeversnaam *N. de Clerck ex.* Zestien regels tekst in het Latijn en zestien regels in het Nederlands: *Mole en caput superba... // Ik heb een dicken bol...*

I: Zoals beschreven. Den Haag, KB: 1056 C 2 [22] (kort afgesneden en daarom zonder onderschrift) en Rotterdam, Boijmans van Beuningen: L 964/97.

II: *CJVisscher excudebat.* Koperplaat besnoeid tot 319 x 254 mm. Met de titel *Besiet u selven* en een achtregelig onderschrift: *Siet hoe men mij...* Jena, Optisches Museum: 23/0529 en Wenen, Graphische Sammlung Albertina: Album HB 84, fol. 76.

Op de veiling van De Clercks koperplaten in 1626 betaalde Claes Jansz Visscher 6 gulden voor 'den plaet den uyl vande geyn' (zie bijlage 1). New Hollstein Dutch, J. de Gheyn II, ongeïdentificeerde en fouten prenten nr 9; Hoorn-Groneman e.a. 1974, nr 111; Schrier 2013, pp 45-47.

A29. Londerseel, Johannes van

Vogelvluchtperspectief van Den Haag (gedrukt van vijf platen) [1614-1615]. Toegeschreven aan Johannes van Londerseel. Gravure, 530-1795 mm. In de cartouche opgedragen aan de Staten van Holland en West-Friesland en aan de burgemeesters en vroedschap van de stad Den Haag door *Nicolaus de Clerck* en *Ioannes van Londerseel*. Op het tweede blad van links: *Amstelodami Excudebat Joannes Jansonius*. Uitgegeven met een gegraveerde titelstrook (gedrukt van vier platen), elk 105 mm hoog; *Haga Comitibus Curia Holland, Sedes Ordd. Gen. Belgij Foed et Pr Maurity Nassovij, Anno 1615*. Daarbij een beschrijving in boekdruk in tien kolommen (elk ca. 100 mm hoog). In het Latijn: *Hagae Comitibus, Descriptio... Delphis, Ex Officinâ Nicolai de Clerck. Anno M.D.XV of Anno M.D.CXV*. In het Nederlands: *Beschryvinge van s'Gravenhaghe* (zonder colofon).

I: Zoals beschreven. Haags Historisch Museum: HH 89-ZJ (zonder titelstrook en beschrijving in boekdruk), gereproduceerd in de *Historische atlas van 's-Gravenhage*, dl 2 (1916), pl. 7-11.
II: De derde plaat van links aangepast. Zo zijn onder meer de West- en de Zuid-Singelgracht ingetekend. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-103.697 (het laatste blad ontbreekt, zonder titelstrook en boekdruktekst); Den Haag, GA: z. gr. 408 t/m 410 (de eerste twee bladen ontbreken), gr. B 357 t/m 360 (de gegraveerde titelrand), gr. B 361 t/m 364 (de boekdruktekst in het Nederlands), gr. B 365 t/m 368 (de boekdruktekst in het Latijn, 'Anno M.D.XV'); Leiden, UB: COLLBN Port 16 N 50 (zonder titelstrook en boekdruktekst); Rijswijk, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE): AA740 (met titelstrook); Rotterdam, Atlas van Stolk: 50614-5 (zonder titelstrook en boekdruktekst) en Stockholm, KB: KoB DelaG Stö.f. 162 (met titelstrook en boekdruk in het Latijn 'Anno M.D.CXV'). Voor deze prent ontvingen Nicolaes de Clerck en Johannes van Londerseel in 1614 van de stad Den Haag 18 gulden als beloning. Hollstein Dutch, J. van Londerseel, nr 74; Van 't Hoff 1955, pp 106-107; Dumas 1991, p. 52, noot 18 en Collijn 1915, p. 57, nr 162.

A30. Stock, Andries

Voorbereidingen voor een heksensabbat (gedrukt van twee platen) [ca. 1610-1613]. Toegeschreven aan Andries Stock. Naar ontwerp van Jacques de Gheyn II. Gravure, samen 435 x 658 mm. Gesigneerd *Jacques de Gheijn Inventor* en met de uitgeversnaam *Nicolaes de Clerck Excudebat*. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-1882-A-6180. Hollstein Dutch, J. de Gheyn II, nr 96; New Hollstein Dutch, J. de Gheyn II, nr 155.

A31. Stock, Andries

Boogschutter en melkmeid [in of voor 1608]. Toegeschreven aan Andries Stock. Naar ontwerp van Jacques de Gheyn II. Gravure, plaat 414 x 328 mm. Gesigneerd *IDGheijn. in.* en met de uitgeversnaam *N. de Clerck ex.* In de ondermarge vier versregels in het Latijn en twee versregels in het Nederlands.

I: Zoals beschreven. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-1887-A-11827.

II: *CIVisscher*.

De koperplaat werd in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan hun dochter Sara de Clerck als 'den schieter vande Gheyn' (zie bijlage 1). Vergelijk ook de afdrucken genoemd in de boedelinventaris van Joannes van Doetecum de Jongere 'vijer schieters van De Clerck' (Rotterdam, SA: toegang 16, inv. 383, 23 jan. 1608; New Hollstein Dutch, Van Doetecum, dl 1, p. xlvi). Hollstein Dutch, J. de Gheyn II, nr 108; New Hollstein Dutch, J. de Gheyn II, nr 156.

A32. Stock, Andries

De gegeselde Christus met doornenkroon: *Ecce Homo*. Toegeschreven aan Andries Stock. Het ontwerp toegeschreven aan Jacques de Gheyn II. Gravure, plaat 360 x 201 mm. Met uitgeversnaam *N. de Clerck exc.* In de ondermarge acht versregels in het Latijn van *C.D.* (Cornelis Duyn). Wolfegg, Fürstlich zu Waldburg-Wolfess'sche Kunstsammlungen. Hollstein Dutch, J. de Gheyn II, nr 464.

A33. Stock, Andries

Perseus bevrijdt Andromeda [ca. 1610]. Toegeschreven aan Andries Stock. Naar ontwerp van Jacques de Gheyn II. Gravure, plaat 310 x 210 mm. Gesigneerd *IDG. in.* (IDG in monogram) en met de uitgeversnaam *N. de Clerck ex.* In de ondermarge zes versregels in het Latijn.

I: Zoals beschreven. Wenen, Graphische Sammlung Albertina: Album HB 80, p. 46, nr 95 en Braunschweig, Herzog Anton Ulrich-Museum: JdeGheyn II AB 3.80.

II: Een tweede uitgeversnaam toegevoegd *Hh ex.* [Hendrick Hondius]. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-10.022.

Op de veiling van De Clercks koperplaten in 1626 betaalde Hendrick Hondius 6 gulden en 10 stuivers voor 'twee plaetiens Andromeda ende de heydenen' (zie bijlage 1). Hollstein Dutch, J. de Gheyn II, nr 421; New Hollstein Dutch, J. de Gheyn II, nr 145; Orenstein 1996, nr 559.

A34. Stock, Andries

Waarzegster [ca. 1608]. Toegeschreven aan Andries Stock. Naar ontwerp van Jacques de Gheyn II. Gravure, plaat 304 x 206 mm. Gesigneerd *IDG. in.* (IDG in monogram) en met de uitgeversnaam *N. de Clerck ex.* In de ondermarge zes versregels in het Latijn.

I: Zoals beschreven. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-1983-6. Ook uitgegeven met een enkele Nederlandse versregels in boekdruk: *Alle ghy nieuwsghierighe sottinnen / end' ghy slechte mallooten...* Cambridge, Harvard Art Museums/Fogg Museum: M26623 (kort afgesneden).

II: Een tweede uitgeversnaam toegevoegd *Hh. ex.* [Hendrick Hondius].

III: De signatuur van De Gheyn II en de naam van De Clerck verwijderd en vervangen door arceringen en een graspol. Een onleesbare uitgeversnaam links doorgestreept. Rechts *Isack Houwens excudit.*

Op de veiling van De Clercks koperplaten in 1626 betaalde Hendrick Hondius 6 gulden en 10 stuivers voor 'twee plaetiens Andromeda ende de heydenen' (zie bijlage 1). Hollstein Dutch, J. de Gheyn II, nr 105; New Hollstein Dutch, J. de Gheyn II, nr 154; Orenstein 1996, nr 562.

A35-A40. Stock, Andries

Zes landschappen (zes prenten) [ca. 1610]. Toegeschreven aan Andries Stock. Naar ontwerp van Jacques de Gheyn II. Gravure en ets, plaat 106-112 x 174-178 mm. Gesigneerd *IDG. inv.* (IDG in monogram). In de ondermarge van de eerste vijf prenten één regel tekst in het Latijn. De eerste vijf prenten genummerd 1-5.

(nr 1) Landschap met de verzoeking van Christus, gravure en ets, plaat 106-176 mm.

I: *N. de Clerck ex.* Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-5714.

II: *Hh ex.* [Hendrick Hondius].

De koperplaten werden in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan hun dochter Sara de Clerck als 'lantschappen ... zes vande Gheyn'. Hollstein Dutch, J. de Gheyn II, nr 287-292; New Hollstein Dutch, J. de Gheyn II, nr 216-221; Orenstein 1996, nr 563-568.

B. Heruitgaven

B1. Anoniem

Jesus voorspelt het verraad van Judas tijdens het Laatste Avondmaal [ca. 1551]. Naar een tekening van Maarten van Heemskerck. Gravure, plaat 292 x 416 mm. In de ondermarge twee regels tekst in het Latijn (Lucas 22: 14-15).

I: Zonder het onderschrift. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-1980-146.

II: *N. de Clerk exc.* (afgeleid van de derde staat).

III: *exc Hh.* [Hendrick Hondius]. Leiden, UB: PK-P-102.405 en Rotterdam, Museum Boijmans van Beuningen: L 1975/7.

Op de veiling van De Clercks koperplaten in 1626 betaalde Hondius 5 gulden en 12 stuivers voor 'Den Laatste Avontmael van Heemskerck' (zie bijlage 1). Afdrukken van de prent worden genoemd in de inventaris van Joannes van Doetecum de Jongere: 'Vijf ende vijftich Avontmaels van De Clerck' (Rotterdam, SA: toegang 16, inv. 383, 23 jan. 1608; New Hollstein Dutch, Van Doetecum, dl 1, p. xliv). New Hollstein Dutch, M. van Heemskerck, nr 375; Orenstein 1996, nr 307.

B2. Boyvin, René

Bacchanaal van kinderen of Fries met triomf van Bacchus [voor 1580]. Toegeschreven aan René Boyvin. Naar ontwerp van Rosso Fiorentino. Gravure, 101 x 530 mm. Gesigneerd *Rous inv.*

I: Onbekend (afgeleid van de tweede staat).

II: *N. de Clerck ex.* Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-42.332; Glasgow, Hunterian Museum and Art Gallery: GLAHA 7375.

III: Toegevoegd *Hh ex* [Hendrick Hondius]. De naam van De Clerck doorgekrast. Veiling Berlijn, Galerie Bassenge, 4.6.2009, lot 5040; Chambly (Québec, Canada), Jan Johnson Old Master & Modern Prints, uit de collectie van Albert van Loock (juni 2017).

IV: De naam van Hondius verwijderd. Londen, British Museum: 2008,7061.1.

De koperplaten werden in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan hun dochter Sara de Clerck als 'bacchus triomph van Vroom[!]' (zie bijlage 1). Fonds Français XVI, dl 1, p. 179; Robert-Dumesnil 1835-1871, dl 8, nr 76; Kusenbergh 1931, p. 162, R.D. 76; Levron 1941, nr 189; Orenstein 1996, nr 331.

B3-B5. Braeu, Nicolaes

Drie antieke sculpturen: Hercules Farnese, Hercules en Telephos, Apollo Belvedere (3 prenten). Verkleinde kopieën naar de prenten van Hendrik Goltzius. Gravure, ca. 265 x 185 mm. Gesigneerd *Nicolaus Teodori Braew sculp.*

Hercules en Telephos, gravure, ca. 265 x 185 mm

I: Onbekend (afgeleid van de tweede staat).

II: *N. de Clerck exc.* Oxford, Ashmolean Museum: WA1863.9257.

III: *Hh. ex.* [Hendrick Hondius]. De koperplaat aan de onderzijde besnoeid tot 258 mm. Gesigneerd *N.B. sculp.* Genummerd 1.

IV: *Frederick de Widt excudit.*

Apollo Belvedere, gravure, ca. 265 x 185 mm

I: Onbekend (afgeleid van de tweede staat).

II: *N. de Clerck exc.* Oxford, Ashmolean Museum: WA1863.9258.

III: De koperplaat aan de onderzijde besnoeid tot 260 mm.. Genummerd 2.

IV: *Frederick de Widt excudit.*

Hercules Farnese, gravure, ca. 265 x 185 mm

I: Onbekend (afgeleid van de tweede staat).

II: *N. de Clerck exc.* Oxford, Ashmolean Museum: WA1863.9256.

III: De koperplaat aan de onderzijde besnoeid tot 260 mm. Genummerd 3.

IV: *Frederick de Widt excudit.*

Op de veiling van De Clercks koperplaten in 1626 betaalde Hondius 9 gulden voor 'drye antycque' (zie bijlage 1). Hollstein Dutch, Breen/Braeu, nrs 15-17; Hollstein Dutch, H. Goltzius, nrs 146-147 copy a; New Hollstein Dutch, N. de Bruyn, (afgewezen) R1-R3; New Hollstein Dutch, H. Hondius, nrs 378-380 copy a; Orenstein 1996, nrs 332-334.

B6-B8. Braeu, Nicolaes

Drie deugden: *Fides, Spes, Charitas* (3 prenten) [ca. 1600]. Naar het ontwerp van Jacob Matham. Gravure, elke plaat 232 x 132 mm. Gesigneerd op de eerste prent in de serie *I. Math. Inu.* en *C. Braeu. Sculp.* Genummerd 1-3.

(nr 1) *Fides*, gravure, 232 x 132 mm.

I: Zoals beschreven.

II: *N. [de] Clerck exc.* Haarlem, Noord-Hollands Archief: NL-HlmNHA_1477_53010119.

III: *Hh exc.* [Hendrick Hondius]. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-BI-4272.

Hendrick Hondius verwierf de drie koperplaten vermoedelijk op de veiling van De Clercks platen in 1626. Hij kocht daar twee ongespecificeerde sets van drie platen (zie bijlage 1). Hollstein Dutch, Breen/Braeu, nrs 39-41; Hollstein Dutch, naar Jacob Matham, nrs 8-10; New Hollstein Dutch, J. Matham, nrs 372-374. Niet in Orenstein 1996.

B9. Breen, Gillis van

Musicerend paar. Naar ontwerp van Cornelis IJsbrandtsz Kussens. Gravure, plaat 259 x 191 mm. Gesigneerd *CIIJsbranssen Inventor* en *GVBreen schulptor*. In de ondermarge vier versregels in het Latijn van *T. Schreuelius* (Theodorus Schrevelius) en twee regels tekst in het Nederlands.

I: Zoals beschreven. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-1902-A-22415.

II: *N. de Clerck ex.* Oxford, Ashmolean Museum: WA1863.9260 en Den Haag, Gemeentemuseum: PM 13 zj.
Hollstein Dutch, Breen/Braeu, nr 71; Hollstein Dutch, naar Kussens, nr 1; Kockelberg 1994, nr 55 en De Jongh & Luijten 1997, nr 12.

B10. Bruyn, Nicolaes de

Mozen en de dochters van Jetro (Reüel) bij de put. Opschrift: *Exodi Cap. 2.* Naar ontwerp van Hans Bol. Gravure, plaat 155 x 215 mm. Gesigneerd *H. Bol in* en *Nicolaes de Bruyn fecit* en met de uitgeversnaam *Assuerus Londerseelius exc.* In de ondermarge drie regels tekst in het Latijn.

I: Zoals beschreven.

II: De plaat bewerkt: toegevoegd zijn onder andere de horizontale lijnen in de kruinen van de bomen, de diagonale lijnen bij de bergen in de achtergrond en de graspol boven de steen rechtsonder.

III: *Nicolaes de Clerck ex.* Keulen, Wallraf-Richartz-Museum: inv. nr 5440.

New Hollstein Dutch, N. de Bruyn, nr 24; New Hollstein Dutch, H. Bol, nr 17.

*Mogelijk als pendant van B11: Mozes bij de kudde van Jetro.

#B11. Bruyn, Nicolaes de

Mozen bij de kudde van Jetro, zijn schoenen uittrekkend. Opschrift: *Exodi Cap. 3.* Gravure, plaat 155 x 215 mm. Gesigneerd *N. de Bruyn fecit.* In de ondermarge drie regels tekst in het Latijn.

Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-16.121 (zonder opschrift) en Braunschweig, Herzog Anton Ulrich-Museum: NdBruyn WB 3.69. New Hollstein Dutch, N. de Bruyn, nr 25 en New Hollstein Dutch, H. Bol, nr 18.

*Mogelijk als pendant van B10: Mozes en de dochters van Jetro (Reüel) bij de put.

B12. Clock, Nicolaes Jansz

De Boerenkermis: Der Bouwren Kermis, 1593. Naar ontwerp van Karel van Mander. Gravure, plaat 261 x 396 mm. Gesigneerd *Kaerl Mander inuentor* en *Nicolaus Clock sculptor.* In de ondermarge zes versregels in het Latijn van *F.E.* (Franco Estius).

I: Zoals beschreven.

II: *N. de Clerck excud.* Dresden, Kupferstichkabinett der Staatliche Kunstsammlungen: A 38860.

III: *Hhondius exc.*

Op de veiling van De Clercks koperplaten in 1626 kocht Hendrick Hondius de 'plaet van een boere kermis' (zie bijlage 1). Hollstein Dutch, N.J. Clock, nr 11; Hollstein Dutch, K. van Mander, nr 55; New Hollstein Dutch, K. van Mander, nr 118; Orenstein 1996, nr 340.

B13. Dolendo, Bartholomeus

Inname van Breda in 1590 [ca. 1600]. Ets en gravure, plaat 352 x 485 mm. Gesigneerd *BD* en met de tekst *Cum privilegio.* Versregels in het Latijn van *H. Grotius.* In de voorstelling genummerd 1-9.

I: Zoals beschreven. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-80.089; Rotterdam, Atlas van Stolk: 6108. Ook in Den Haag, KB: 3190 D 18 (Petit 1601) en Rotterdam, Atlas van Stolk: 50440, dl. 2 (Album Hogenberg).

II: *Hh exc.* [Hendrick Hondius]. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-80.090 en Breda, Stedelijk Museum: inv. nr 27.

Onderdeel van de 'caerte' met de stamboom en wapenfeiten van Maurits (zie bijlage 6). Ook gepubliceerd in combinatie met het *Waerachtich verhael ende af-beeldinghe van het kloec-dadich feyt en vant innemen des Kasteels ende Stadt van Breda ... Tot Delft, By Niclaes de Klerc.* Een exemplaar van deze tekst in boekdruk bevindt zich in het Stedelijk Museum van Breda. De koperplaat werd in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan hun dochter Sara de Clerck als 'het innemen van Breda' (zie bijlage 1). AvS 915; FM 990; Dozy 1888-1890, nr 990a; Van der Pol 1997.

B14. Dolendo, Bartholomeus

Slag bij Turnhout in 1597 [ca. 1600]. Gravure, plaat 348 x 476 mm. Gesigneerd *BDolendo sculp* en met de tekst *Cum privilegio.* Versregels in het Latijn, mogelijk van Hugo de Groot.

I: *Hen. L. Haestenius excud.* Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-80.321. Ook in Den Haag, KB: 3190 D 18 (Petit 1601) en Rotterdam, Atlas van Stolk: 50440, dl 2 (Album Hogenberg).

II: *CIVisscher excu.* Rotterdam, Atlas van Stolk: 10422 en Kopenhagen, Statens Museum for Kunst (Grafische collectie): GB 2643.

Onderdeel van de 'caerte' met de stamboom en wapenfeiten van Maurits (zie bijlage 6). De koperplaat werd in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan hun dochter Sara de Clerck als 'den Slach van Turenhout' (zie bijlage 1). AvS 986; FM 1056A.

B15. Gheyn II, Jacques de

Christus aan het kruis, tussen de twee gekruisigde misdadigers [ca. 1590]. Naar ontwerp van Crispijn van den Broeck. Gravure, plaat 412 x 295 mm. Gesigneerd *CVBroeck. inuen.* en *IDGeijn. scup.* en met de uitgeversnaam *JBosscher excu.* In de ondermarge twee regels tekst in het Latijn.

I: Zoals beschreven.

II: *N. De Clerck excud.* Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-1883-A-7201.

III: De uitgeversnaam verwijderd.

IV: Signaturen verwijderd. *Ioannes de Ram Excudit.*

Hollstein Dutch, J. de Gheyn II, nr 335; New Hollstein Dutch, J. de Gheyn II, nr 50.

B16. Matham, Jacob

Christus aan de geselpaal, 1612. Naar een schilderij van Denys Calvaert. Gravure, 293 x 217 mm. Gesigneerd *Dionisio Calvaert pinx.* en *Jac Matham sculp.* Met de tekst *Cum privil. Sa. Ca. Cae.* In de ondermarge vier regels tekst in het Latijn van *T. Schrevelius* (Theodorus Schrevelius).

I: Zoals beschreven.

II: *N. de Clerck exc.* Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-27.080.

III: *Hh exc.* [Hendrick Hondius]. Het jaartal 1612 verwijderd.

IV: *CIVisscher.*

De koperplaat werd in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan hun dochter Sara de Clerck als 'Christus aende pylaer van Matham (zie bijlage 1). Hollstein Dutch, J. Matham, nr 91; New Hollstein Dutch, J. Matham, nr 38; Orenstein 1996, nr 461.

B17. Pietersz, Gerrit

Prediking van Johannes de Doper, 1593. Ets, plaat 281 x 252 mm. In de ondermarge vier regels tekst in het Latijn.

I: Proefdruk, voor de tekst in de ondermarge.

II: Zoals beschreven. München, Staatliche Graphische Sammlung: inv. nr 113911 D.

III: *NICOLAES DE CLERC EXC.* Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-1878-A-1404 en Wenen, Graphische Sammlung Albertina: Album HB 50(2), p. 8, nr 1.

IV: *Joannes Star ex.* Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-24.508 en Wenen, Graphische Sammlung Albertina: Album HB 50(2), p. 8, nr 2.

V: *CIVisscher ex.* Rechts *G.P. Fecit.* Wenen, Graphische Sammlung Albertina: Album HB 50(2), p. 9.

VI: *P. Goos ex.*

Hollstein Dutch, G. Pietersz, nr 1.

*B17-B22 werden mogelijk als serie uitgegeven.

#B18. Pietersz, Gerrit

De Heilige familie met de appel, 1593. Ets, plaat 200 x 231 mm. Met de uitgeversnaam *Joannes Starterius ex.* In de ondermarge één regel tekst in het Latijn.

I: Zoals beschreven. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-24.510.

II: *Joannes Amelis ex.* Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-24.511.

III: Met het monogram *G.P.* en de uitgeversnaam *CIVisscher.* Het jaartal 1593 verwijderd. Wenen, Graphische Sammlung Albertina: Album HB 50(2), p. 10

Hollstein Dutch, G. Pietersz, nr 2.

#B19. Pietersz, Gerrit

Liefde met Geloof en Hoop [1593]. Ets, plaat 256 x 187 mm. In de ondermarge vier regels tekst in het Latijn.

I: Zoals beschreven. Londen, British Museum: 2013, PDLoan.2 en München, Staatliche Graphische Sammlung: inv. nr 113912 D.

II: *G.P. Fecit*. Met de uitgeversnaam *Joannes Starterus ex*. Wenen, Graphische Sammlung Albertina.

III: *CIVisscher*. Wenen, Graphische Sammlung Albertina: Album HB 50(2), p. 12 en Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-24.509.

Hollstein Dutch, G. Pietersz, nr 3.

#B20. Pietersz, Gerrit

Rust tijdens de weg naar Egypte, 1593. Ets, plaat 244 x 266 mm. In de ondermarge vier regels tekst in het Latijn.

I: Zoals beschreven. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-27.450.

II: *Joannes Starterus ex*. Braunschweig, Herzog Anton Ulrich-Museum: GPSweelink AB 3.1 en München, Staatliche Graphische Sammlung: inv. nr 113913 D.

Hollstein Dutch, G. Pietersz, nr 4.

#B21. Pietersz, Gerrit

De heilige Caecilia, het orgel bespelend, 1593. Ets, plaat 205 x 141 mm.

I: Zoals beschreven. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-4640.

II: *Joannes Starterus ex*. Wenen, Graphische Sammlung Albertina: Album HB 50(2), p. 12.

Hollstein Dutch, G. Pietersz, nr 5.

#B22. Pietersz, Gerrit

De heilige Magdalena voor Christus aan het Kruis, 1593. Ets, plaat 314 x 206 mm. Wenen, Graphische Sammlung Albertina: Album HB 50(2), p. 11 en München, Staatliche Graphische Sammlung: inv. nr 113914 D. Hollstein Dutch, G. Pietersz, nr 6.

B23. Saenredam, Jan

Dochters van Israël loven David, 1600. Naar ontwerp van Lucas van Leyden. Gravure, plaat 280 x 191 mm. Gesigneerd *L. van Leyden, inue.* en *I. Saenredam sculp.* In de ondermarge twee regels tekst in het Latijn.

I: Zoals beschreven.

II: *L. van Leyden, inue* verwijderd en onder het jaartal toegevoegd *L.*

III: *N. de Clerck ex.* Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-10.663.

IV: *Hh excud.* [Hendrick Hondius].

V: De namen van de eerdere uitgevers, de graveursnaam en het jaartal 1600 verwijderd. De koperplaat aan de onderzijde besnoeid (268 x 191 mm), zodat het onderschrift wegvalt. Aan de bovenzijde de titel *De Onthoofde Oorlogs Goliat om Vrede ... Le Goliat de la Guerre decollé pour la Paix ...* en twee keer zes regels in het Nederlands en Frans. Opgenomen in *'t LustHof van Momus*, Parijs, Louis de Lis-de Fleuri [Carel Allard, ca. 1713]; Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-83.133-125.

De koperplaat werd in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan hun dochter Sara de Clerck als 'de Triomph van Davit'. Hollstein Dutch, J. Saenredam, nr 11; New Hollstein Dutch, naar L. van Leyden, nr 1; Orenstein 1996, nr 524.

B24-B29. Saverij I, Jacob

Zes landschappen (zes prenten). De eerste prent in de serie gesigneerd *I. Savery Fecit*.

(nr 1) Landschap met reizigers op een steile rots, ets, plaat 93 x 120 mm.

I: Zoals beschreven.

II: *N.DE CLERC EX.* Genummerd 1. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-12.620.

III: Opgewerkt. Donkerder gemaakt met meer schaduwarceringen. De naam van De Clerck doorgestreept. *Hh exc. 1639* [Hendrick Hondius].

IV: *Clemendt de Jonghe excudit.*

V: *Frans Carelse excudit.*

(nr 2) Landschap met in het midden een kasteel, ets, plaat 94 x 124 mm.

I: Zoals beschreven.

II: Genummerd 2. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-12.622.

III: Met horizontale arcering, langs de randen van de rotsen links.

IV: Opgewerkt. Met meer schaduwarceringen.

(nr 3) Landschap met een boom, rechts twee boeren bij een herberg, ets, plaat 93 x 122 mm.

I: Zoals beschreven.

II: Genummerd 3. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-12.623.

III: Opgewerkt. Met meer schaduwarceringen.

(nr 4) Landschap met bomen, links een boerderij, ets, plaat 93 x 122 mm.

I: Zoals beschreven.

II: Genummerd 4. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-12.624.

III: Opgewerkt. Met meer schaduwarceringen.

(nr 5) Landschap met rechts een marskramer bij een herberg, ets, plaat 94 x 121 mm.

I: Zoals beschreven.

II: Genummerd 5. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-12.625.

III: Opgewerkt. Met meer schaduwarceringen.

(nr 6) Landschap met reizende soldaten, ets, plaat 93 x 122 mm.

I: Zoals beschreven.

II: Genummerd 6. Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-12.626.

III: Opgewerkt. Met meer schaduwarceringen.

De koperplaten werden in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan hun dochter Sara de Clerck als de 'lantschappen [...] ende ses van saverij' (zie bijlage 1). Zie ook de '6 fol. lantschappen Savery' in de boedelinventaris van Clement de Jonghe (Van der Waals 2006, p. 210; Laurentius 2010, p. 140, nr 425). Hollstein Dutch, J. Saverij, nrs 8-13; Orenstein 1996, nrs 544-549; Laurentius 2010, doc.12a, p. 140, nr 425 ('6 fol lantschappen Savery').

Wierix, Johannes: zie C27-C66.

C. Titelprenten en boekillustraties

C1-C17. Anoniem

Zeventien aartsketters (17 prenten) [ca. 1608]. Kopieën naar prenten van Christoffel van Sichem I. Gravure, plaat ca. 95 x 80 mm. In: *De voornaemste hooft-ketteren*, Leiden, H.L. van Haestens, 1608 (9 prenten); *Greuwel der vornahmsten Haupt-ketzeren*, Leiden, H.L. van Haestens, 1608 (9 prenten); *Apocalypsis insignium aliquot haeresiarcharum*, Leiden, H.L. van Haestens, 1608 (9 prenten) en *Speculum anabaptistici furoris*, Leiden, H.L. van Haestens, 1608 (9 prenten). Daarna in: B1610.02 (2 prenten), A1612 (3 prenten), A1623.02, C1648 en C16xx (steeds 17 prenten). Op de veiling van De Clercks koperplaten in 1626 betaalde Jan III van Waesberge 24 gulden en 5 stuivers voor 'seventyen hooftketteren'.

C18. Anoniem

Achtien deelnemers aan de besprekingen tussen de Republiek en Spanje: Ware Afbeeldinge der H. Ambassadeurs ende Gecomitteerde[n] tot het Bestant. [1609-1610]. Gravure, 265 x 335 mm.

I: Zoals beschreven, in: B1610.01, B1612, B1614.02 en B1616.

II: Genummerd 51, in: C1627-1640, C1669.

Op de veiling van De Clercks koperplaten in 1626 betaalde Johannes Janssonius 10 gulden en 9 stuivers voor 'den plaet bestaende vande trongien vande treves maeckers' (zie bijlage 1). AvS 1217; FM 1251; Van Someren 1888-1891, nr 179.

C19. Anoniem

Concilie van Trente: *Waere Afbeeldinghe der sittinge der Vaderen des vermaerden Consiliums in de stadt Trenten* [in of voor 1611]. Een kopie naar een anonieme prent van 1563, gepubliceerd bij Claudio Duchetti en Antononio Lafreri; Witcombe 2004, p. 139 en Heulsen 1921, p. 166, nr 131. Gravure, plaat ca. 255 x 330 mm. In: A1612 en C1630.02, in beide gevallen op de achterkant in boekdruk het *Cort verhael vande merckelijcste saecken ghehandelt in 't Concilie van Trenten*, in 1630 gedrukt van nieuw zetsel. Voor een exemplaar zonder deze tekst zie Rotterdam, Atlas van Stolk (Album Kittensteyn): inv. nr 50442. Broer Jansz in Amsterdam verwierf de koperplaat vermoedelijk op de veiling van De Clercks koperplaten in 1626.

C20. Anoniem

Titelpagina voor: Nicolaes de Clerck, *Princelyck cabinet* (A1625). Gravure, plaat 223 x 153 mm.

I: Zoals beschreven.

II: *Amstelodami, Apud Joannem Janßonium, Anno 1626*. De gegraveerde titel overgeplakt met een tekst in boekdruk: *Perspectivae sintagma* In: C1626. Johannes Janssonius verwierf de koperplaat vermoedelijk op de veiling van De Clercks koperplaten in 1626.

#C21. Berckenrode, Floris Balthasarsz

Titelpagina voor: *Redenrijcke constliëfhebers stichtelicke recreatie*, 1599 (A1599.03). Gravure, plaat 179 x 131 mm. Gesigneerd F.B. en met de tekst *Tot Leyden, By Henrick Haestens. En[de] Niclaes de Klerck 1599*.

I: Zoals beschreven.

II: De gegraveerde titel veranderd in: *Den Bloem-Hof Van de Nederlantsche Ieught ... Bij Dirck Pietersz in de Witte Parsse in de oude Brug-steech. ao 1608*.

II: Veranderd in: *Den Bloem-Hof Van de Nederlantsche Ieught ... Bij Dirck Pieters in de Witte Parsse op het Waeter ao 1610*.

Mogelijk gegraveerd met tussenkomst van De Clerck. Hollstein Dutch, F.B. van Berckenrode, nr 21.

C22. Delff, Willem Jacobsz

Titelpagina voor: Johan Sleydanus, *III. Boecken van de vier monarchien* e.a., 1612 (A1612). Naar ontwerp van Jacques de Gheyn II. Gravure, plaat 254 x 162 mm. Gesigneerd IDG inv. en *WD sculp*. In cartouche *Tot Rotterdam, Bij Gillis Pietersz ende Abraham Migoen. Tot Delff, Bij Nicolaes de Clerck Anno M.DC.XII*.

I: Zoals beschreven.

II: *Tot Amsterdam Anno M.DC.XXX*. In: C1630.02.

Broer Jansz uit Amsterdam verwierf de koperplaat vermoedelijk op de veiling van De Clercks koperplaten in 1626. Hollstein Dutch, W. Delff, nr 98a; Hollstein Dutch, J. de Gheyn II, nr 2; New Hollstein Dutch, J. de Gheyn II, nr 260.

#C23. Delff, Willem Jacobsz

Titelpagina voor: *Historie der Neder-landscher ende haerder na-buren oorlogen ende geschiedenissen*, 1614 (B1614.01). Gravure, plaat 299 x 197 mm. Gesigneerd *W.Delff sculp*. Gedateerd *M.DC.XIV*.

I: Zoals beschreven.

II: De Nederlandse titel vervangen door een Franse titel, gedrukt van een eigen koperplaat: *L'Histoire des Pays-Bas*. In: D1618.

III: Met de gegraveerde titel van staat I, als zelfstandige koperplaat. In: B1623.01

IV: Idem, maar gedateerd *M.DC.XXXVI*. In: D1635.

Mogelijk gegraveerd met tussenkomst van Nicolaes de Clerck. Na 1614 bleef de koperplaat in het bezit van Hillebrant Jacobsz van Wouw in Den Haag.

Hollstein Dutch, W. Delff, nr 101; Franken 1872, nr 101.

C24. Delff, Willem Jacobsz

Titelpagina voor: Nicolaes de Clerck, *Tooneel der keyseren ende coningen van christenryck*, 1615. Een vrije kopie naar de titelpagina voor Dominicus Custos, *Atrium heroicum* (Augsburg 1600-1602). Gravure, plaat 259 x 176 mm.

I: *Tot Arnhem. Bij Jans Jansz.* In: A1615.01b.

II: *Tot Delf. Bij Niclaes de Clerck.* Gesigneerd *WDelff sculp.* In: A1615.01a.

Hollstein Dutch, W. Delff, nr 100; Franken 1872, nr 100.

C25. Delff, Willem Jacobsz

Titelpagina voor: Nicolaes de Clerck, *Tooneel der beroemder hertogen princen graven ende kryghelden van christenrijck*, 1617 (A1617.01). Toegeschreven aan Willem Delff. Het ontwerp wordt toegeschreven aan Jacques de Gheyn II. Gravure, plaat 258 x 178 mm. *Tot Delf. Bij Niclaes de Clerck.* Hollstein Dutch, W. Delff, nr 100a; New Hollstein, J. de Gheyn II, nr 261.

#C26. Dolendo, Bartholomeus

Titelrand voor: Alfonso Ulloa, *Historie ende het leven van ... Caerle de vijfde*, 1610 (B1610.02). Gravure, plaat 248 x 164 mm. Gesigneerd *BD*. De voorstelling in de onderrand van de prent is een kopie naar een prent van Dirck Volckertsz Coornhert naar het ontwerp van Maarten van Heemskerck, uitgegeven bij Hieronymus Cock in 1555/1556 als onderdeel van een prentserie van twaalf gravures met de overwinningen van Karel V; vergelijk New Hollstein Dutch, M. van Heemskerck, nr 524 en Van Grieken e.a. 2013, pp 318-323, nr 88.1.

C27-C30. Wierix, Johannes

Vier Evangelisten (4 prenten), 1579. Gravure, plaat 56-58 x 38 mm. Gesigneerd *IH. W. IN*. Door Nicolaes de Clerck als boekillustratie gebruikt in A1609. De koperplaten werden in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan hun dochter Sara de Clerck als de 'veertich plaetgens van Wiericx' (zie bijlage 1). Hollstein Dutch, J. Wierix, nrs 1111-1114.

C31-C43. Wierix, Johannes

Christus, de twaalf Apostelen en St Paulus (13 prenten), 1579. Gravure, plaat 58-61 x 37-40 mm. Gesigneerd *IH. W. IN*. Door Nicolaes de Clerck als boekillustratie gebruikt in A1609. De koperplaten werden in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan hun dochter Sara de Clerck als de 'veertich plaetgens van Wiericx' (zie bijlage 1). Hollstein Dutch, J. Wierix, nrs 1181-1193.

C44. Wierix, Johannes?

Judas Thaddeus [1579]. Gravure, plaat 61 x 38 mm. Door Nicolaes de Clerck als boekillustratie gebruikt in A1609. De koperplaten werden in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan hun dochter Sara de Clerck als de 'veertich plaetgens van Wiericx' (zie bijlage 1). Hollstein Dutch, J. Wierix, R21.

C45-C52. Wierix, Johannes

Zeven deugden en Kennis (8 prenten), 1579. Gravure, plaat 56-59 x 36-38 mm. Gesigneerd *IH. W. IN*. Genummerd 1-8. Door Nicolaes de Clerck als boekillustratie gebruikt in A1609.

(nr 1) *Fides*, gravure, 59 x 37 mm.

I: *HI. W.IN.*

II: *HI. W F[ecit] N. DE Clerck ex.* Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-66.997.

De koperplaten werden in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan hun dochter Sara de Clerck als de 'veertich plaetgens van Wiericx' (zie bijlage 1). Hollstein Dutch, J. Wierix, nrs 1692-1699.

C53-C59. Wierix, Johannes

Zeven ondeugden (7 prenten), 1579. Gravure, plaat 58-60 x 38-40 mm. Gesigneerd *IH. W. IN.*
Genummerd 1-7. Door Nicolaes de Clerck als boekillustratie gebruikt in A1609.

(nr 1) Hoogmoed: *Superbia*, gravure, 59 x 39 mm.

I: Zoals beschreven.

II: *N. DE CLERC EXC.* Amsterdam, Rijksmuseum: RP-P-OB-67.005.

De koperplaten werden in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan hun dochter Sara de Clerck als de 'veertich plaetgens van Wierix' (zie bijlage 1). Hollstein Dutch, J. Wierix, nrs 1766-1772.

C60-C66. Wierix, Johannes

Zeven planeten (7 prenten), 1579. Gravure, plaat 55-58 x 35-38 mm. Gesigneerd *IH. W. IN.*
Genummerd 1-7. Door Nicolaes de Clerck als boekillustratie gebruikt in A1609. De koperplaten werden in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan hun dochter Sara de Clerck als de 'veertich plaetgens van Wierix' (zie bijlage 1). Hollstein Dutch, J. Wierix, nrs 1952-1958.

D. Ongeïdentificeerde prenten

*In 1624 en 1626 werden er notariële documenten opgesteld vanwege de verkoop en veiling van de koperplaten van Nicolaes de Clerck (zie bijlage 1). Van niet al de beschreven koperplaten zijn mij afdrucken bekend. In zijn geheel niet omschreven koperplaten/prenten worden hier niet genoemd.

D1.

Annunciatie of Visitatie

Op de veiling van De Clercks koperplaten in 1626 betaalde Johannes Janssonius 4 gulden en 13 stuivers voor 'twee platiens[,] een groetenis een marienbeelt'.

D2.

Heilige Maria

Op de veiling van De Clercks koperplaten in 1626 betaalde Johannes Janssonius 4 gulden en 13 stuivers voor 'twee platiens[,] een groetenis een marienbeelt'.

D3.

Tien geboden

Gedrukt van twee platen [mogelijk in of voor 1608]. De koperplaat werd in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan hun dochter Sara de Clerck als de 'tijen ghebooden van twee bladen'. Vergelijk de gekleurde prent genoemd in de in 1608 opgestelde boedelinventaris van Joannes van Doetecum de Jongere: 'een thijen geboden De Clerck' (Rotterdam, SA: toegang 16, inv. 383, 23 jan. 1608; New Hollstein Dutch, Van Doetecum, dl 1, p. xlvii). Het zou hier ook kunnen gaan om de Tiengeboden op één blad, zie A1.

D4.

Schepen (vermoedelijk één prent)

Mogelijk naar ontwerp van Hendrick Cornelisz Vroom. In 1624 verkocht de weduwe van Nicolaes de Clerck aan hun dochter Sara de Clerck de 'schepen van Vroom'.

D5.

Portret van Maurits van Nassau

Op de veiling van De Clercks koperplaten in 1626 betaalde Jan III van Waesberge 15 gulden en 15 stuivers voor 'Twee plaetiens vande prinsen van Orange Maurits ende Henrick. Vergelijk New Hollstein Dutch, J.H. Muller, nr 58.

*Mogelijk als pendant van A3: Portret van Frederik Hendrik.

D6-D23.

Gouverneurs (18 prenten)

Op de veiling van De Clercks koperplaten in 1626 betaalde Broer Jansz van Den Haag 18 gulden en 5 stuivers voor 'de gouverneurs, bestaende in achtyen platiens'.

D24.

Tronie

Op de veiling van De Clercks koperplaten in 1626 betaalde Claes Jansz Visscher 8 gulden voor 'twee troniens'. Eén tronie betreft mogelijk de koperplaat voor het portret van de predikant Arnold Cornelisz Crusius (A9). De andere tronie is nog niet geïdentificeerd.

D25-D28.

Zwitserse garde? (4 prenten)

Op de veiling van De Clercks koperplaten in 1626 betaalde Broer Jansz uit Amsterdam 4 gulden voor 'vyer plaetiens sijnde switsers'.

D29.

Bloempot

Op de veiling van De Clercks koperplaten in 1626 betaalde Broer Jansz uit Den Haag 10 gulden voor 'drye plaetiens een bloempot, een tyen geboden, een keucken'.

D30.

Keuken

Op de veiling van De Clercks koperplaten in 1626 betaalde Broer Jansz uit Den Haag 10 gulden voor 'drye plaetiens een bloempot, een tyen geboden, een keucken'.

D31.

Ornamentprenten voor een borduurboek (12 prenten)

De koperplaten werden in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan hun dochter Sara de Clerck als de 'twaelff plaeten vant borduerbouck'.

D32-33.

Prenten van David Vinckboons (2 prenten)

De koperplaten werden in 1624 verkocht door de weduwe van Nicolaes de Clerck aan Gijsbrecht van Heussen als 'twee plaeten by Davit Vinckeboons gesneden'.